

URBANISME I ESPECULACIÓ EN ELS INICIS DEL PASSEIG DE MANRESA

Josep Oliveras i Samitier

"No cal dir quin passeig. Només n'hi ha un. Els manresans ja el nomenen amb majúscula talment els barcelonins parlen de la Rambla. Molts ciutadans no sabran del cert si és d'En Pere III o d'En Pepet IV, però saben amb la certesa més absoluta el què volen dir i que és impossible de confondre's".

Així encetava un autor local, a inicis dels anys trenta (1), el comentari de la via urbana més prestigiosa i senyora de la ciutat, lloc d'esbarjo i lleure, fòrum allargassat i safareig públic alhora.

El Passeig, imatge de Manresa pels nascuts i residents a la ciutat, i també pels forans és considerat l'exemple per excel·lència. Iniciat a finals del segle passat, es consolidà amb els guanys de la primera guerra mundial, en construir-s'hi la major part dels edificis destinats a l'habitatge dels mateixos propietaris de les cases: fabricants, comerciants i professionals liberals, que deixaven la seva llar del nucli antic per traslladar-se a la nova zona residencial.

El passeig de Pere III, amb els seus casals modernistes o de factura mixta amb reminiscències gòtiques, romàniques o renaixentistes, és el passeig de can Sitjes (fabricants), Sanllehi (propietaris), Padró (comerciants), Oms (arquitecte), Serrahima (fabricants), Soler i Arola (propietaris). . . però és també el lloc on s'assentà el Casino, antic centre de reunió de les capes dirigents, o del Gran Teatre Kursaal, mecenatge del pioner del cinema català Andreu Cabot.

L'origen del Passeig respon més als interessos urbanitzadors del propietari d'aquells terrenys que no a un pla d'eixampla municipal, malgrat haver-se assenyalat en el projecte d'ali-

neacions de Marià Potó i Modest Fos-sas, un creixement de la ciutat pel camí de Cardona, el que avui és el carrer de Guimerà, i que té una direcció més o menys paral·lela a la del Passeig. (2)

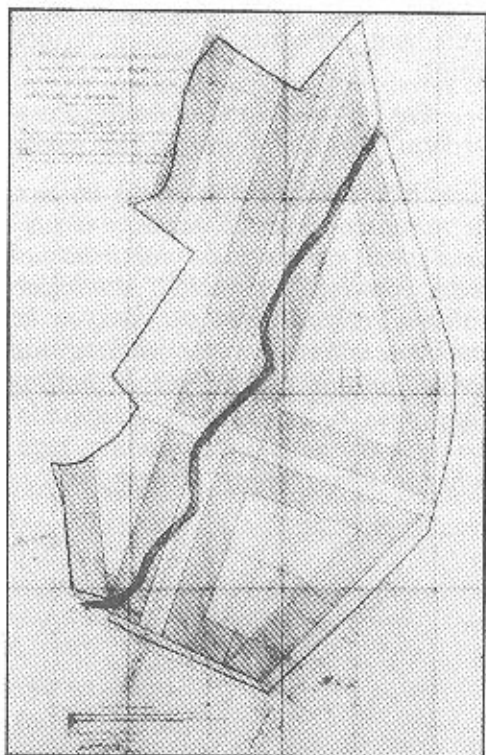
No obstant, des del moment de la discussió de la idea de realitzar un passeig a Manresa, hi ha la intenció molt clara, de construir una via que prestigi la ciutat. El passeig es vol fer per donar imatge de la petita ciutat industrial que viu una bona conjuntura dins un cicle econòmic de llarga durada que també és positiu. El mateix alcalde Arderiu diu en un significatiu escrit que:

"Este Ayuntamiento cree que esas crecientes necesidades que han creado la industria y el comercio, esa obligación y afición a viajar, esa rapidez de comunicaciones y esa afluencia de forasteros que graduan por lo que ven y por los que observan los adelantos, la riqueza y el poder de cada localidad, exigen hoy más atención y mayor esmero y cuidado en todo lo que a policía urbana corresponde, y por lo mismo se considera ser su deber de que sea la ciudad misma que tiene hoy bajo su tutela, el espejo donde se refleje su ilustración y su cultura".

"Por este motivo, ante la imperiosa necesidad que siente la población de ensanchar sus calles por las exigencias del tráfico moderno, de procurar su buen aspecto y alineación . . ." (es re-

fereix a la imperiosa necessitat de tenir Manresa un passeig) "como más importante, de todo punto necesaria y por tanto hoy imprescindible, la de dotar a esta ciudad de un regular paseo que carece, rebajándose a los ojos del viajero que la visita como una de las primeras y más industriosas ciudades de Cataluña". (3)

La realització del Passeig de Pere III no fou tan fàcil com la descriu Maurici Perramon en un petit opuscle titulat *Manresa i el seu Passeig de Pere III* (4), en el qual exposa que: "A l'enderrocament dels portals va seguir el de les muralles, amb la qual cosa s'iniciava l'eixamplament de la ciutat. Tanmateix, aquest eixamplament topava d'antuvi amb un gran obstacle: el torrent de Predicadors. L'única solució era cobrir-lo i urbanitzar tota la zona afectada. I així fou fet. . .".

Plànol de la urbanització del Passeig de Pere III realitzat pel Mestre d'Obres titulat Miquel Suaña i Castellet. Observeu el curs del torrent de Predicadors que aleshores no estava canalitzat pel mig de la via urbana.

La urbanització de la zona compresa a ambdues parts del torrent de Predicadors va implicar una lluita per a l'obtenció dels majors beneficis possibles sobre uns terrenys que fins aleshores havien estat un tros de regadiu; va ser un conflicte entre l'Ajuntament i el principal propietari, en el qual estigueren involucrats d'altres propietaris, el mateix Alcalde de la ciutat i algun conseller, els quals sota el pretext de la millora urbana, miraren també d'afavorir els seus interessos privats.

Pel març de 1878, el senyor Ildelfonso de Casanovas de Prat San Julià, propietari i veí de Barcelona, sol·licita d'edificar en uns terrenys contigus al torrent de Predicadors, i demana a l'Ajuntament: "Se sirva señalarle exactamente la línea de edificación sobre los caminos arriba relatados. . ."; després de dues noves peticions es formà una comissió per estudiar la qüestió i es va acceptar per unanimitat la formalització de l'expedient d'utilitat pública per a la construcció d'un passeig. (5)

En la proposta de l'aixecament de plànols es demana que s'estudiï també la possibilitat d'allargar el Passeig fins a comunicar-se amb la carretera de Vic, i els Srs. Argullol i Perera, passen a formar part de la comissió per a estudiar el projecte d'urbanització. El primer era el principal interessat en la prolongació del passeig com a propietari d'uns terrenys que enllaçaven la falda nord del Puigterrà amb la carretera de Vic; i el segon era l'amo de la fàbrica del seu nom que limitava amb el torrent de Predicadors i quedava per tant afectada pel traçat de la via urbana.

L'Ajuntament pressionat per en Casanovas, que desitjava que s'accelerés la concessió dels permisos edificatoris, establí amb ell (setembre-octubre 1879) unes bases d'acord en les quals es fixava que l'amplada del passeig seria de 120 pams i que s'indemnitzaria el propietari amb 2.500 pts.

L'Ajuntament també havia de desviar el torrent de Predicadors canalitzant-lo pel centre del passeig a fi de guanyar terreny urbanitzable, però les obres de cobertura anirien a càrrec dels diferents propietaris dels solars. (6)

En el mateix conveni, i atenent a la petició dels veïns del camí de Cardona (carrer de Guimerà), es fixava que el Sr. Casanovas cediria a la via pública el terreny suficient per a formar, unit a l'esmentat camí, un carrer de 80 pams, per la qual cosa se li havia d'indemnitzar la diferència entre 45 i 80 pams. Els carrers transversals havien de tenir 40 pams i el Sr. Casanovas cediria a l'Ajuntament al preu corresponent, un terreny per a edifici públic.

Un cop exposats públicament i aprovats els plànols de la urbanització dels terrenys del Sr. Casanovas, aquest no s'hi conformà, adduint que no es complien els tràmits d'expropiació forçosa i que s'havia començat la construcció d'una claveguera sense el seu permís. La protesta es portà als tribunals. Per la seva part, l'Ajuntament argüia que les obres s'executaven dins el cercle de les atribucions administratives de l'Ajuntament en virtut de convenis privats amb el Sr. Casanovas.

Sense entrar en detalls d'un afer que va ser llarg i complex, cal precisar que l'Ildefons Casanovas volia obtenir més beneficis que els pactats amb an-

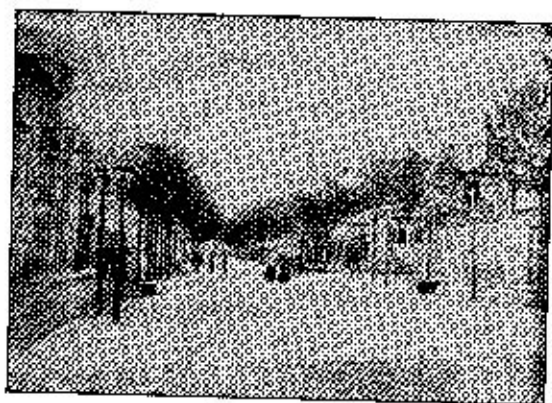
terioritat i exigia la declaració d'utilitat pública i expropiació forçosa, quan, tant ell mateix com l'Ajuntament, l'havien evitat per creure millor un acord privat entre ambdues parts.

Algun dels escrits dels procuradors de Casanovas, així com una carta de l'Alcalde al Governador Civil, són reveladores de l'afer. Un dels procuradors es queixa de la intervenció de l'Ajuntament en una qüestió privada del Sr. Casanovas: "dueño y poseedor de ellos (els terrenys), tiene solicitado el permiso para urbanizar. . . y el Ayuntamiento se propone también urbanizarlos por su cuenta. El trazado de las calles anunciando al público, puede decirse, que está calcado sobre el trazado de Casanovas, sin más diferencia que mayor anchura en aquellas. . ." (7). El conflicte entre poder local i propietat privada per a l'aprofitament màxim del sòl queden perfectament reflectits en les anteriors frases.

Per altra banda, l'alcalde Pere Arderiu escrivia al governador civil:

Pues bien si el Sr. Casanovas en vez de un lucro excesivo buscase la justicia y en vez de jugar como ha jugado con la Corporación Municipal hubiese reclamado el permiso, se le habría contestado que pidiera en forma, porque todavía no lo ha hecho, pues ni siquiera ha presentado los planos que debía presentar para solicitar formalmente el permiso. . .

El Passeig al cap de pocs anys de ser urbanitzat. Una perspectiva ben diferent de l'actual que es troba xafada per l'alçada dels edificis confrontants.

el Ayuntamiento se ha tenido que entender con tres procuradores y un abogado (i a cada canvi noves preten-sions). . . la parte de terreno que para edificio de utilidad pública y como hombre formal había ofrecido D. Idefonso Casanovas al Ayuntamiento bajo determinado precio dijo que ya lo había vendido a D. Fco. Miquel y D. Esteban Ratera y que con ellos había de contratar la Corporación. Y según resulta de las escrituras otorgadas en favor de dichos señores el terreno ha duplicado el precio (8).

El conveni definitiu va aprovar-se pel maig de 1882; en ell l'Ajuntament es comprometia a enderrocar a les seves costes la casa Algué; a l'espianació i urbanització del passeig, amb una amplada de 120 pams; a la canalització del torrent; cobrir-lo i desviar-lo pel centre del passeig cap a la presa del Sr. Perera. La part del terreny que no era passeig, així com els terrenys del llit antic del torrent quedaven en propietat del Sr. Casanovas, que ampliava així la zona edificable.

El Sr. Casanovas havia de cedir els terrenys viaris i havia d'abonar al municipi 30 rals per cada pam lineal de façana dels solars de cada costat del passeig, a mesura que hi edificués pel seu compte, o bé quan els vengués o arrendés.

Pel que fa a l'antic camí de Cardona, l'Ajuntament havia d'indemnitzar a cada propietari de solar edificable, en proporció a la part que li correspongués segons l'extensió lineal comprada. Aquest pagament es faria a compte de la contribució urbana, fins a extingir el total del valor indemnitzable.

Idefons Casanovas venia també un terreny a l'Ajuntament, lliure dels 30 rals pam lineal, pel qual, el comprador havia de pagar 2 rals per pam. El pagament havia de ser trimestral i fins a un termini de tres anys; i el solar no podia ocupar-se ni utilitzar-se fins

després d'haver-se enderrocat la casa Algué i canalitzat el torrent. Si les condicions no es complien el terreny tornava a la propietat del Sr. Casanovas. Anys més tard l'Ajuntament renunciava a aquest dret de compra a canvi de 4.000 ptes. (9).

En l'expropiació de la casa Algué, situada en el carrer de Predicadors i que calia enderrocar per possibilitar l'entrada al Passeig, el projecte d'urbanització juga a favor de la revalorització del solar de 60 m². 75 cm², que va ser valorat en 7.500 ptes. "en razon a que el edificio referido se halia en uno de los mejores puntos de la población cuya circunstancia es sumamente apreciable por más que sus paredes y techos sean de poca importancia" (10).

Començades les obres de la canalització del torrent a finals del 1883, dues noves qüestions incidiren en la realització del passeig. Una, l'enllaç del passeig amb la muralla, que segons la premsa local progressista (La Montaña) havia de fer-se a nivell del carrer Nou de St. Domènec o Jaume I, i no per davant l'entrada del teatre Conservatori:

"pues a pesar de hallarse prevenido en las disposiciones vigentes, que se enlacen todas las vías de comunicación en línea recta para el mayor ornato de la población y conveniencia del vecindario, se insiste en que tenga su punto de entrada frente al teatro, solo porque así conviene al mal entendido de dos particulares expropiables, cuando inclinando la vía algunos palmos, confluiría con la nueva calle de Sto. Domingo, que constituiría en aquel punto un centro donde convergerían cinco vías de comunicación" (11).

Un dels expropiables era el mateix Alcalde de Manresa, Pere Arderiu, el qual devia tenir molt més interès que la seva casa tingués façana al Passeig, que no que hagués de ser en-

derrocada i el seu solar destinat a calçada.

Quan el Sr. Arderiu tornà a ser alcalde de Manresa (1890), argumentà que, com a conseqüència de les obres que es realitzaven en el carrer de Predicadors per enllaçar-lo amb el Passeig, la seva casa quedava coberta fins al primer pis i inútilitzats els baixos, per la qual cosa demanava una indemnització, que li fou concedida, per valor de 198 ptes., al mateix temps que l'autoritzaven a modificar la façana de la casa afectada. (12)

L'altra qüestió era la rasant que havia de tenir el passeig i camí de Cardona, la qual afectava per una i altra banda a dos personatges que intervingueren com a consellers en els ajuntaments d'aquells anys: a Francesc Basomba, propietari d'una torre en el punt d'enllaç del passeig amb el camí de Cardona (Plaça Prat de la Riba, enfront a l'església de Crist Rei), i a Pere Perera, propietari d'una fàbrica molt a prop de la convergència del passeig amb la carretera de Cardona, el qual aprofitava un petit salt d'aigua derivat del torrent. Com més alt el pendent, més profit en treia el Sr. Pere Perera, situat a la part inferior, i més perjudicava al Sr. Basomba, en cobrir-li part de la casa.

El diari *La Montaña* insinuava que,

"hay un sujeto que si la Junta de la Acequia y el Ayuntamiento le firman un contrato, cediéndole el salto de agua que puede aprovecharse en la cloaca del nuevo paseo, él se comprometerá a construir una nueva cloaca (cobrir l'últim tram) y a plantar el arbolado o si se quiere, se obliga a acabar lo que está en construcción, sirviendo para la conducción de las aguas del torrente y en construir además otra menor para aprovechar el salto, sin perjudicar los intereses del público ni los de ningun particular". (13)

Gairebé deu anys més tard (1895) es firmava el contracte pel qual Pere Parera cobria l'últim tram del torrent des del passeig a la carretera de Cardona, contigu a la seva fàbrica, a canvi de cedir-li l'Ajuntament el dret de propietat sobre el terreny ocupat pel llit del torrent i un tros del camí del Pujolet, al mateix temps que el fabricant també donava terrenys per unir el passeig amb els carrers Magnet i Saclosa (actual carrer Cardenal Lluch) (14). Anys abans, Francesc Basomba ja havia aconseguit que es rebaixés la rasant en 60 cms., amb la qual cosa la seva casa-torre no resultà tan perjudicada, malgrat haver-se de rectificar tot el projecte de rasants aprovat.

Gairebé acabada la urbanització del passeig el 1891, un conseller, fabricant i propietari d'un dels nous solars proposà se li donés el nom de Pere III en honor dels privilegis que aquest rei concedí a la ciutat, *"con los cuales pudo llevarse a cabo la grandiosa obra de la Acequia base de su prosperidad y riqueza y de la importancia que hoy tiene"* (15), i s'acordà també d'inaugurar-lo per la revetlla de Sant Joan, encara que en realitat fou inaugurat per la revetlla de Sant Pere d'acord amb el nou nom.

A la segona travessia entre el passeig i el camí de Cardona, se li donà el nom d'Ildefons Casanovas l'antic propietari dels solars, el qual en vista de l'èxit de la urbanització cedí el 1898 a l'Ajuntament *"gratuitamente los terrenos necesarios para la prolongación de la calle denominada de Casanovas en la parte izquierda de dicho paseo a condición de que el Municipio corra con los gastos de explanación y demás obras que exija la mejora"*. En bé de la ciutat, l'Ajuntament pagava els deutes, i D. Ildefonso es quedava amb els beneficis, *"debiendo significar el agrado con que esta Corporación Municipal ha visto su generosa cesión"*. (16)

La instal·lació de llums i bancs de

pedra i l'enderrocament d'algunes altres cases de la zona de l'antic carrer de Predicadors, i les noves construccions d'edificis i llocs d'esbarjo, com l'Alhambra, donaren al Passeig la seva primera fesomia que es mantindria fins als temps de l'eufòria constructiva que seguí a la primera guerra mun-

dial. La història urbana del Passeig és al mateix temps que un desig de prestigi i imatge per a la ciutat, un petit conflicte d'interessos sobre uns terrenys que havien passat de ser d'ús hortícola a ús urbà, o dit en altres paraules, que el seu valor d'ús s'havia convertit en valor de canvi.

NOTES

- (1) PRAT, Vicenç: *Un "libre verd"* (Visió parcial de Manresa), Manresa, Impremta de Ramon Torra, 1932, p. 89.
- (2) A.H.C.M.: *Proyecto de nuevas alineaciones en la ciudad de Manresa*, formado por el arquitecto del Distrito Don Modesto Fossas y Pi sobre los planos levantados por el Maestro de Obras D. Mariano Potó, Barcelona, 1867.
- (3) A.H.C.M.: Esborrany de la carta de l'Alcalde al Governador Civil, dal 4 de març de 1881.
- (4) PERRAMON CASASAYAS, Maurici: *Manresa i el seu Passeig de Pere III*, Manresa, edició de l'autor, 1966, 7 pp.
- (5) A.H.C.M.: Instàncies dirigides a l'Alcalde de la ciutat, dels dies 14 de març, 4 de juny i 22 de novembre de 1878. La documentació sobre el tema d'aquest article es troba bàsicament a les Actes Municipals i en els lligalls de Policia Urbana i Obres Públiques.
- (6) A.H.C.M.: Bases de convenio entre el Ilrmo. Ayuntamiento de esta Ciudad y D. Hdefonso Casanovas.
- (7) A.H.C.M.: Instància de Marià Giribet, procurador del Sr. Casanovas, a l'Ajuntament (18 agost 1830).
- (8) A.H.C.M.: Esborrany de la carta de l'Alcalde al Governador Civil, de 22 de novembre de 1881.
- (9) A.H.C.M.: Bases convenidas entre el Ilmo. Ayuntamiento de la ciudad de Manresa y D. Hdefonso de Casanovas para la urbanización de los terrenos del término municipal de dicha ciudad, propios del citado señor de Casanovas, sitos en el espacio que media entre las calles llamadas de Predicadores y de Cardona. (24 de maig de 1882).
- (10) A.H.C.M.: Acta Municipal (A.M.) de la sessió del dia 9 d'abril de 1883.
- (11) Periòdic "La Montaña" (6 de gener de 1884).
- (12) A.H.C.M.: A.M. 22 d'abril i 27 de maig de 1891.
- (13) Periòdic "La Montaña" (18 de maig de 1884).
- (14) A.H.C.M.: A.M. sessió del 18 de desembre del 1895.
- (15) A.H.C.M.: A.M. sessió del 15 de juny de 1891. L'alcalde era partidari de donar-li el nom de "Paseo de Alfonso XIII", però el regidor Hermenegild Pons aconseguí que triomfés la seva proposta de "Paseo del Rey D. Pedro III".
- (16) A.H.C.M.: A.M. sessions del 20 de gener de 1897 i del 16 i 30 de novembre de 1898.